

Kirjoja

Tero Mustonen

Jakutian pyhä lehmä

Leo Granberg, Juha Kantanen & Katriina Soini (toim.):

Sakha Ynaga. Cattle of the Yakuts, Academia Scientiarum Fennica, Helsinki, 2009. (217 s.)

Sakha Ynaga pureutuu Venäjän Jakutian (eli Sahan tasavallan) lehmän tilanteeseen. Kirjan taustalla on projekti, joka vuosina 2005–2009 tutki tämän karjan viimeisiä asuinsijoja. Mukana olivat Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen (MTT) ja Aleksanteri-instituutin tutkijoita Helsingistä sekä kirjoittajia myös Jakutiasta. Jakutianlehmä elää 'luonnonvaraisena' Sahan tasavallan napapiirikyliissä – Batagay-Alyta, Dzhargalakh ja Kustur sijaitsevat pohjoisen pallonpuoliskon kovimmassa ilmastossa, 70 asteen pakkasissa. Mannermaisiet kesät ja ikirouta huolehtivat, että lämpötilavaihtelu alueella on yli 100 astetta. Arktisen maatalous on itsessään erityistä.

Jakuuttilehmiä on 1200 maailmassa. Ne ovat uhanalaisia, mutta kanta on vakaa. *Sakha Ynagassa* valotetaan lehmän taustoja, selvitetään DNA-perimää ja arvioidaan Jakutian maatalouden murroksia sekä kylien elämää. Lisäksi kirjassa on haastateltu asiantuntijoita Jakutskissa ja sitä ympäröivissä yhteisöissä.

Lehmää pohditaan selviytymisen ja suojelun näkökulmista. Kirjoittajat vertaavat jakutianlehmää Amurin tiikeriin (s. 10) ja kysyvät, miksi tiikeri saa kansainvälistä huomiota samalla kun arktinen lehmä kamppailee selviytymisestään hiljaisuudessa. Kanta säilyy kahdella tavalla: voimaantumalla kyliä sekä syväjäädymällä geneettinen perimä. Tutkijaryhmä valottaa lehmien DNA-sukulaisuutta ja paikallista jakutianlehmän *turanomongolialaiseen* sukuun, jonka ammoiset juuret ovat Lähi-idässä. Sieltä karja vuosituhansien aikana, lopuksi jakuuttien matkassa, levisi napapiirin tuolle puolen. Genetiikka osoittaa, että jakutian-

lehmän erityispiirteet seuraavat kyvystä sopeutua Siperian elinympäristöön – se vastustaa sairauksia paremmin kuin aasialaiset lajiverinsa ja oleskelee talvella ulkona. Maidontuotanto- sekä laiduntamisrytmit mukautuvat lyhyeen kesään ja pitkään talveen. Jakutianlehmä on erityisen arvokas (s. 37) perimänsä vuoksi: Katriina Soini ja Ulla Partanen kirjoittavatkin kultaisesta karjasta. 2000-luvulla näyttää taas valoisammalta, siitossoneja kierrätetään kylien välillä ja optimismiakin on siitä, että kylien omaehtoinen elämä voisi jatkua.

Antropologi Eeva Pääkkönen käsittelee sahalaisia sekä eveni-porokansan kulttuuria. Aineisto on kerätty kylävierailuilla ja haastatteluilla. Luku on valitettavasti kirjan heikoin. Kirjoittaja kuvaa onnistuneensa ”tunkeutua paikallisten salattuun maailmaan, joka sijaitsee heidän mielessään” (s. 46). Tarjottua karpinkieltä tutkija kommentoi, että ”se ei vastannut omaa käsitystäni maukkaasta ruuasta”. Luvussa esitellään myös jakuuttien eepos *Olonkho* sekä vuodenkierron osat, kuten *Yssyakh*-juhla. Uskomusperinteen käsittelyn olisi voinut jättää pois, koska aiheen laajuuden ja tärkeyden takia nyt esillä oleva malli (s. 55–57) on auttamattoman lyhyt ja sekava. Jakuuttien säilyttämä noitalaitos vaatisi aivan erityisen tarkastelun. Neuvostoliiton sota šamaaneja vastaan, vainot ja 1990-luvulla uudelleenvirinneet perinteet käsitellään liian nopeasti. Esimerkiksi Alexander Pikan käsitykset uusperinteisestä ajasta olisivat olleet kiintoisa vertailu aiheesta. Vuotuiskierto vasikoinnista kesälaitumiin ja siirtymiseen talviolosuhteisiin selvitetään lyhyesti, mutta esimerkiksi kylien alueiden käytön kartografinen esitys puuttuu. Pääkkönen

sivuaa myös evenien *obschina*- eli sukuyhteisöjä, jotka voivat käyttää tiettyjä maa-alueita kalastukseen, poropaimentolaisuuteen ja metsästykseen. Piirikunnassa on 16 tällaista yhteisöä. *Obschina*-järjestelmän valottaminen Suomessa olisi tärkeää, sillä se on pohjoisten alkuperäiskansojen piirissä merkittävimpiä tapahtumia 20 vuoteen. Jakuuteilla ei ole oikeutta perustaa näitä yhteisöjä, koska he kuuluvat 'vähemmistöihin', eivätkä 'pohjoisiin pienilukuisiin alkuperäiskansoihin', kuten evenit, evenkit, tsuksit ja jukagiirit Jakutiassa.

Hyvääkin antropologian osuudessa on. Nuorten toiveita on kartoitettu, ja Pääkkönen korostaakin, että vaikka Siperian porokansojen nomadista elämästä on julkaistu, kylätutkimus on vasta alkutekijöissään ja aihetta voisi laajentaa. Inna Kopoteva ja Ulla Partanen käsittelevät Sahan historiaa ansiokkaasti. Kokonaiskuvaa olisikin palvellut, jos historia ja antropologia olisi yhdistetty kokonaisuudeksi. Historialuvussa selvitetään tämän vähän tunnetun Siperian kolkkan muinaisuutta, valloitusta eli kolonisaatiota, tsarien aikaa ja Neuvostoliiton kauhuja, kuten *gulag*-leirejä (s. 97). 1990-luvun itsenäisyyskehitys hyytyy putinilaiseen KGB-valtaan. Kiinnostavaa on vuoden 1991 jälkeinen luonnonvarojen paikallinen uudelleenjako. Kusturissa säilyi yhteisömuistusta, ja valtiovalta tuki jakutianlehmän selviytymistä yksityistämisen kustannuksella. Dzhargalakhissa (s. 126 ja 135) perustettiin kylän ulkopuolelle uusia maatiloja, ja luvussa käsitellään heinäalueiden käyttöä osana kollektivisointia ja uutta aikaa. Olin kuitenkin kaivannut katsausta jakuuttien levittäytymiseen ja vaikutuksia pienempien kansojen kohtaloihin. Evenkit ovat säilyttäneet muistitietoja jakuuttialueiden evenkinkielisistä paikannimistä ja taisteluista, joita käytiin jakuutteja vastaan. Jakuutit olivat transhumantteja, vuodenaikaismaataloutta harjoittavia, eivät nomadeja. Kesälaitumet ja talvikylät määrittivät elonkehää. Myös sahankielen ja

maatalouden välistä yhteyttä olisi voinut syventää. Batagay-Alyta, Dzhargalakh ja Kustur muistuttavat etäisesti kotimaan lannan ja saamen rajamaita – kylissä olevat poroevenit ovat vuosikymmenien aikana oppineet karjatalouteen. Samankaltaisia tarinoita kerättiin Lapissa Sompiosta, Enontekiöltä, Tenolta ja Kittilästä 1800-luvulla.

Kirjan yksityiskohdissa on muutamia ongelmia: venäjänkielisten nimien litteroinnissa on epäselvyyksiä ja muutamat lähteet mainitaan vain leipätekstissä. Kirjassa on värivalokuvia, joiden pääaihe on jakutianlehmä. Ehkäpä jakuuttihevonen voisi olla seuraava tarkastelun kohde. Tervetulleena lisänä teoksessa on mukana Anu Osvan tekemiä maalauksia. *Sakha Ynaga* valottaa ansiokkaasti sitä Siperiaa, jota Suomessa tunnetaan vähän. Amerikkalaisen Susan Craten aiemmat jakuuttitutkimukset on arvioitu hyvin. Craten yhteisöpohjainen tutkimus keskittyi Keski-Jakutian alueelle ja on 2000-luvulla laajimpia aiheesta tehtyjä antropologisia kuvauksia. On miellyttävää, että *Sakha Ynaga* keskittyy yhteen aiheeseen, eikä rönsy liian laajalle. Tieteellis-taiteellisena puheenvuorona kirja on varovainen, uusi avaus konservatiivisessa tutkimuksessamme. *Sakha Ynagan* avaamaa mallia voisi hyvin soveltaa suomalaisten maatiaislajien ja yhteisöjen tutkimukseen. Suurin rakenteellinen ongelma on se, että teoksen kirjoittajat tulevat alueen ulkopuolelta, eivätkä he ole hyödyntäneet yhteisöpohjaisen menetelmän mahdollisuuksia. Asemoimalla haastateltavat kansatutkijoiksi olisi saatu syvempi katsaus siihen, mikä jakutianlehmä on osana 'sosiaalista monimuotoisuuttaan'. Nyt kovan yrityksen loppuhuipennus ratkeaa siten, että problematiikka kytketään maapalloistuvaan monimuotoisuuteen. Erityisyyden tarkastelussa järjestelmäkehitys ei ole aina kuitenkaan paras. *Sakha Ynagan* ammunta katoaa Verhojanskin lumimyrskyyn, se ei kuulu.